

Tutkimuksen lukemisesta

Laaksovirta, Tuula, Tutkimuksen lukeminen ja tekeminen / Tuula Laaksovirta. — Teoksén liitteenä Biliografia metodikirjallisuudesta kirjastotieteessä ja informatiikassa / Tuula Laaksovirta & Arja Kärkkäinen. — Helsinki: Kirjastopalvelu, 1988. — 148 s.

Ensimmäinen suomalainen kirjastotieteen ja informatiikan metodikirja on ilmestynyt. Kirja perustuu YTT Tuula Laaksoviran luentoihin kirjastotieteen ja informatiikan vt. apulaisprofessorina Tampereen yliopistossa vuosina 1982–1987.

Kirjan nimekkeen ja esipuheen perusteella tekijän tavoitteena ei niinkään ole ollut kirjoittaa oppikirjaa kirjastotieteen ja informatiikan menetelmiin. Varsinaisena oppikirjana ei tätä kirjaa voikaan käsitellä. Rakenteeltaan se ei ole riittävän systemaattinen, tyyllillisesti se on enemmän esseetyyppinen kuin oppikirjanomainen. Samalla kun tekijän tarkoituksena on alkulauseen mukaan ollut hahmotella kirjastotieteen ja informatiikan tieteellistä metodologiaa, samalla hän pyrkii opettamaan ymmärtävää ja kriittistä tutkimuksen lukemista. Johdattaminen tutkimuksen tekemiseen lienee ollut vasta toisella sijalla. Esipuheen mukaan kirja on tarkoitettu ensisijaisesti ammattikäytäntöön aikoville tai siellä toimiville kirjastonhoitajille. Lukija jääkin miettimään, onko kirja oikeastaan lainkaan esitys kirjastotieteen ja informatiikan metodologiasta, vaan katsaus tieteelliseen metodiin ja yhteiskuntatieteellisiin menetelmiin yleensä. Kirjasto- ja informaatiopalvelualaa on vaihtelevasti pyritty käyttämään esimerkkinä siitä, miten näitä menetelmiä on sovellettu tai siitä, miten niitä voitaisiin soveltaa kirjastotieteen ja informatiikan tutkimukseen. Tältä osin kirjan sisältö vastaa nimekettä, jossa kirjastotiedettä ja informatiikkaa ei mainita. Lähestymistapa tosin vaihtelee jonkin verran luvusta toiseen. Kirjoittaja ei myöskään ole selkeästi eksplikoinut sitä keskeistä tosiseikkaa, ettei kirja suinkaan kata kaikkia kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksessa käytettyjä, esim. taloustieteistä tai hallintotieteistä lainattuja menetelmiä.

Vaikka tavoitteet olisikin selvästi määritelty, niitä ei ole helppo toteuttaa kirjassa, jossa var-

sinaisen tekstin laajuus on alle sadan sivun. Sitä yllättävämpää on, että kirjoittaja käyttää teoksen yleiseen osaan, metodologian ja sen käsitteistön määrittelyyn, lähes puolet kirjan laajuudesta. Johdannossa kirjoittaja kyllä määrittelee kirjastotieteen ja informatiikan tieteenä lyhyesti vajaalla neljällä sivulla. Vaikka aiheesta on viime vuosina paljon kirjoitettu, Laaksovirta ei viittaa tähän kirjoitteluun — ehkä saavuttaakseen yksinkertaisemman lähtökohdan kirjalleen. Yllättävämpää on, ettei hän määrittelyssä problematisoi kirjastotiedettä ja informatiikkaa tieteenalana metodologian näkökulmasta, vaikka hän viittaakin aikaisemmin (s. 16) asiaan lyhyesti. Samanaikaisesti metodologian yleisiä kysymyksiä käsitellään suhteellisen perusteellisesti ja toistaenkin. Tähän osuuteen sisältyy myös tärkeä tutkimusongelman määrittelyä ja kehittelyä käsittelevä luku.

Tekijä mainitsee alkusanoissa, että tämän kirjoittajalla oli mahdollisuus kommentoida työtä sen käsikirjoitusvaiheessa. Kommenttini koskivat asiaa, johon kirjan valmistuttua taas palaan. Koska teos kaikesta huolimatta on tarkoitettu ammattikäytännössä työskenteleville kirjastonhoitajille, ehkä myös opinnäytetöitään suunnitteleville kirjastotieteen ja informatiikan pääaineopiskelijoille avuksi hahmottamaan kirjastotieteen ja informatiikan metodologisia lähtökohtia, olisin odottanut, että kirjoittaja varsinaisissa menetelmäkuvauksissa olisi lyhyesti kuvaillut itse menetelmän, esitelty sen sovelluksia tai sovellusmahdollisuuksia kirjastotieteeseen ja informatiikkaan sekä arvioinut menetelmän hyviä ja huonoja puolia tästä näkökulmasta. Omasta kokemuksesta tiedän, ettei esimerkkien löytäminen vähäisestä suomalaisesta kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksesta ole helppoa, mutta tekijän mielikuvitus olisi epäilemättä riittänyt tuottamaan enemmän tutkimuskohteita ja -ongelmia alaltamme. Missään tapauksessa ei kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuksina tai tutkimuskohteina olisi pitänyt esittää sellaisia kohteita tai ongelmia, jotka eivät kirjastotieteen ja informatiikan alaan kuulu. Ei Helle Kannila toiminut kirjastoalalla tutkiessaan Minna Canthin kirjeenvaihtoa (s. 59) eivätkä televisiosarjan (?) Dallas sisällönerittely tai Polvan romaaniin (?) naiskuvan analyysi kuulu ainakaan keskeisiin

kirjastotieteen ja informatiikan tutkimuskohteisiin. Samassa yhteydessä lukija jäi myös ihmetelemään, onko sisällönanalyysi, tai ehkä tarkemmin bibliometriikka, se ainoa menetelmä, jonka avulla tutkitaan indeksointisyvyyden ja löytyvyyden keskeistä riippuvuutta (s. 59). Tämä on kuitenkin ainoa luokitus- ja indeksointitutkimusta käsittelevä esimerkki koko kirjassa. Vieläkin suurempi on aukko organisaatio- tutkimusten kohdalla. En muista löytäneeni ainoatakaan esimerkkiä siitä, miten jotakin kirjassa esitellyistä menetelmistä voitaisiin soveltaa kirjasto- ja informaatiopalvelualan organisatorisia ongelmia tarkastelemaan tutkimukseen.

Sisällönerittelyä käsittelevän luvun kirjoittaja on tehnyt yhdessä YTL Maria Forsmanin kanssa. Siitä lähtien, kun teoksen käsikirjoitus oli minulla luettavana, olen pohtinut Laaksovirran ja Forsmanin näkemystä, jonka mukaan bibliometriset menetelmät ovat osa sisällönerittelyä.

Jos tutkimuksen kohteena on jokin viitelueto tai bibliografia, on näiden erittely tutkimusteknisesti tietenkin kvantitatiivista sisällönanalyysia, jos niin välttämättä halutaan nähdä. Samoin kuin sisällönerittely ei niinkään ole tutkimusmenetelmä, vaan tapa kerätä ja analysoida aineistoa, vastaavasti myös bibliometriikka kerää aineistonsa dokumenteista, analysoi niiden luonnetta eri näkökulmista ja käyttää erilaisia, esim. tilastollisia menetelmiä aineiston käsittelyyn. On myös niin, että eräänlaista kvalitatiivista sisällönerittelyä voidaan yhdistää bibliometriseen lähestymistapaan, lähinnä viiteanalyysiin silloin, kun pyritään välttämään bibliometriikan heikoimpia piirteitä. Rautio ja Suhonen (1981) käyttivät viiteanalyysia yhteiskuntatieteiden tieteellisen kommunikaation tutkimukseen. Tutkimustaan, joka alaltaan on lähempänä tieteen tutkimusta kuin kirjastotiedettä ja informatiikkaa, he syvensivät erittelemällä ensimmäisinä suomalaisina tutkijoina käytetyn kirjallisuuden vaikutuksia sisällönanalyysin avulla. Sisällönerittelyssä kuitenkin tavallisesti tarkastellaan, mitä dokumentti välittää, kenelle viesti on osoitettu ja mitä vaikutuksia sillä on. Kun sisällönerittely yhdistetään viiteanalyysiin, näkökulma on päinvastainen: silloin tarkastellaan, mistä viesti on lähtöisin, mitkä ovat sen ominaisuudet ja miten se on vaikuttanut viestin vastaanottaneeseen dokumenttiin.

Kirjastotieteessä ja informatiikassa bibliometriset menetelmät ovat tulleet eräiksi tärkeimmistä aineistonkeruumenetelmistä ja bibliometriikka varsin vakiintuneeksi tutkimusalaksi myös Suomessa. Olisikin toivonut, että tekijät olisivat hyväksyneet tämän tosiasian ja lähteneet tarkastelemaan bibliometriikkaa kirjastotieteestä eikä sisällönerittelystä käsin. Valittu lähestymistapa on saattanut näyttää johdonmukaiselta, kun tavoitteena on ollut yhteiskuntatieteiden menetelmien esittely kirjastotieteen ja informatiikan piiristä haetuin esimerkein. Kirjoittajat haluavat ehkä puolustautua kirjan »yleisyhteiskuntatieteellisellä» näkökulmalla. Tässä yhteydessä voi kuitenkin ihmetellä, miksi kirjallisuuden puoliintumisaiakaa ei määritellä myös yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen termin, vaan mainitaan käsitteen olevan lainaa fysiikasta. Yhteiskuntatieteellisiin menetelmien puoliintumisaika voidaan mitata yksinkertaisesti tarkasteltavana olevan kirjallisuuden iän mediaanina.

Bibliometrisiä menetelmiä käsittelevä luku olisi tarjonnut erinomaisen paikan tarkastella bibliometriikan ja tieteen tutkimuksen yhteisiä tutkimusmenetelmiä ja -kohteita, varsinkin kun kirjoittajat toteavat scientometriikan ja bibliometriikan osittaisen päällekkäisyyden. Tilaisuuteen ei ole tartuttu, vaikka molemmat kirjoittajat ovat tämän alueen asiantuntijoita. Aihetta ei suomalaisessa kirjastotieteen ja informatiikan kirjoittelussa ole muutenkaan juuri käsitelty.

Laaksovirta on sijoittanut kvalitatiivista tutkimusta käsittelevän luvun surveytutkimusta ja historian tutkimusmenetelmiä käsittelevien lukujen keskelle. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen lähestymistavan raja ei kuitenkaan kulje surveyn ja muiden menetelmien välissä. Loogisempaa olisi ollut käsitellä aihetta vasta menetelmien esittelyn jälkeen tai sitten kirjan johdanto-osassa. Kirjan loppuun sijoitettu tutkimuksen etiikkaa käsittelevä luku on teemansa suhteen asiallinen, mutta ehkä sovelluksien osalta kauimpana kirjastotieteen ja informatiikan menetelmäproblematiikasta.

Suomeksi on ilmestynyt runsaasti yhteiskuntatieteiden ja kohtuullisesti humanististen alojen metodologiaa ja tutkimusmenetelmiä käsitteleviä teoksia. Useat niistä sisältyvät Laaksovirran kirjan lähdeluetteloon tai sen liitteenä olevaan bibliografiaan. Kirjastotieteen ja informatiikan kannalta sekä lähdeluettelossa että

bibliografiassa esitelty menetelmäkirjallisuus on hyödyllistä, mutta mikään näiden alojen yksittäinen metodikirja ei kata kirjastotieteen ja informatiikan piirissä käytettyjä sosiaalitutkimuksen menetelmiä niin monipuolisesti kuin Laaksovirran on tässä kirjassa tehnyt. Lähdeluettelo ja bibliografia ovat niin pitkälle päällekkäisiä, että lukija jää ihmettelemään eikö niiden yhdistäminen olisi ollut mahdollista.

Laaksovirran kirja on puutteistaan huolimatta joka tapauksessa ensimmäinen suomalainen yhtenäinen esitys niistä yhteiskuntatieteellisistä menetelmistä, joita kirjastotieteessä ja informatiikassa on käytetty. Se tosin tarjoaa metodologiansa muodossa, joka ei kaikilta osin ehkä ole riittävän kiinteä ja systemaattinen. Lukijaa saattavat myös ärsyttää sukkeluudet tai

arkikielen ilmaisut, jotka suullisesti esitettyinä ovat nokkelia, mutta kirjoitettuina vaikuttavat populistiselta kosiskelulta. Näin ne eivät valitettavasti täytä tarkoitustaan, kevennä paikoitellen hyvinkin raskaslukuista tekstiä.

Laaksovirran kirjaan tutustuminen on monin tavoin hyödyllistä: kirjan puutteet panevat lukijansa ajattelemaan kirjastotieteen ja informatiikan metodologisia ongelmia. Kriittisen suhtautumisen voi toivoa tuottavan uusia yrityksiä. Kirjoittaja voi syystä puolustautua ajattelemana: tehkööt ne parempia, jotka osaavat ja uskaltavat. Se uranuurtaja, joka ensimmäisenä uskaltautuu uudelle alueelle, ei ole kiitollisessa asemassa.

Oili Kokkonen

TOIMITUKSELLE SAAPUNUTTA AINEISTOA

Kokouksia

Information Specialists for Europe: Consequences of the european domestic market for the education of information experts. Hannover, Federal Republic of Germany, 17.—19.10.1989. Hannoverin ammattikorkeakoulu järjestää konferenssin, jonka tarkoituksena on esitellä ja arvioida kehitystä ja uusia innovaatioita, jotka liittyvät informaatiokesialistien rooliin Euroopan yhteisössä. Erilaisten kirjasto-, dokumentaatio- ja arkistoalan koulutusinstituutioiden sekä teollisuuden edustajia kutsutaan keskustelemaan koulutuksesta, jota informaatiokesialisteilta edellytetään ensi vuosikymmenellä. Konferenssi on saksan- ja englanninkielinen. Lisätiedot ja ennakkoilmoittautumiset:

Fachhochschule Hannover
Fachbereich BID
Hanomagstr. 8
D-3000 Hannover 91

* * *

7. Nordiske konference for information og dokumentation. Århus, 28.—30.8.1989. Konferenssin teema on informaatio ja innovaatio. Alustava ohjelma lähetetään automaattisesti niille, jotka ovat aiemmin ilmoittaneet kiinnostuksestaan konferenssia kohtaan. Muut voivat

tilata ohjelman ja ilmoittautumislomakkeen osoitteesta

7. Nordiske IoD
Sekretariatet
Statsbiblioteket
Universitetsparken
DK-8000 Århus C

* * *

Information and Quality: NORDINFO seminar. København, 23.—25.8.1989. Tanskan kirjastokoulu järjestää NORDINFO:n tuella kansainvälisen seminaarin, jonka aiheena on informaatio ja laatu. Seminaariin osallistuu kansainvälisiä asiantuntijoita, jotka käsittelevät olemassaoleviin informaatiopalveluihin ja -tuotteisiin liittyviä teoreettisia, eettisiä ja käytännöllisiä kysymyksiä. Ryhmäkeskusteluja käydään sellaisista erityisaiheista kuten informaatioekologia, oikeudellisen vastuun aspektit sekä informaatiopalveluiden ja -tuotteiden laadun arviointi. Seminaarin osallistumismaksu on 1200 Dkr, johon sisältyvät ateriat ja seminaariraportti. Ilmoittautumislomakkeen ja ohjelman saa osoitteesta

Irene Wormell
Danmarks Biblioteksskole
Birketinget 6
DK-2300 København S